

Г. І. Гончарук

ФЕНОМЕН ВИБОРІВ ОДЕСЬКОГО МІСЬКОГО ГОЛОВИ

31 березня 2002 року

Вибори Президента, Верховної Ради України, депутатів обласних рад, органів місцевого самоврядування, міських, селищних і сільських голів стають все потужнішим фактором демократизації, цивілізованості політичного життя суспільства. За роки незалежності сформована й розвивається законодавча база, створений і удосконалюється її механізм, набувають досвіду політичних змагань суб'єкти виборчої системи, зростає відповідальність електорату за наслідки своєї участі у формуванні владних структур тощо. Аналіз ходу і результатів цих відповідальних політичних кампаній все помітніше стає об'єктом історичної літератури, займає гідне місце в дослідженні інших важелів розбудови української держави [1, с. 577; 612; 325; 246-247]. Подальше всебічне вивчення і узагальнення історичного досвіду формування і дії виборчої системи, безумовно, буде сприяти її удосконаленню.

Кожна виборча кампанія як всеукраїнська, так і місцева має загальні й специфічні риси. До загальних відносяться єдині законодавча та інструктивна база, створення і діяльність за відповідними законами виборчих комісій, дії в межах законів претендентів на виборчі посади тощо. Особливості тих чи інших виборчих перегонів складає місцева специфіка. Вона включає кількісні і якісні показники учасників змагань, електорату, політичних партій, нетождність результатів виборів та інше.

Мали свої особливості і вибори одеського міського голови у 1994, 1998 і 2002 роках. Якщо перші вибори характеризуються як зародження відомого одеського протистояння політичних сил у боротьбі за владу над містом, а другі — як апогей протидії цих сил, то останні маємо підстави назвати завершенням одеського протистояння.

Якщо перші двоє змагань знайшли відображення в літературі [2], то останні ще перебувають на стадії аналізу політологів. Але маємо неспростовні факти, що досі відсутні серйозні статті з аналізом підсумків виборів.

Вивчення одеського досвіду виборів міського голови важко переоцінити. Відомо, що у 1994-1998 роках у місті-герої було сформова-

но стійке протиборство між міською владою, що прагнула всіма силами зберегти своє панування на наступний термін, і обласною адміністрацією, яка самовіддано боролася за припинення у місті розгулу криміналітету, крадіжок державного й муніципального майна, політичних вбивств на замовлення, проти свавілля міської влади у розбазарюванні коштів населення тощо.

Протистояння між обласною і міською структурами влади зайшло так далеко, що Президент України Леонід Кучма 28 травня 1998 року видав Указ №511/98 “Про заходи по забезпеченню конституційних прав громадян, а також керівництва процесами життєдіяльності міста Одеси.” Згідно з Указом на час підготовки і проведення нових виборів міського голови тимчасово був призначений виконуючим обов’язки одеського міського голови віце-прем’єр-міністр Микола Білоблосцький. Ці події більш-менш висвітлені у вищеназваній книзі [3].

Новий мер, який раніше обіймав посаду голови Одеської облдержадміністрації, Руслан Боделан, спрямував свою діяльність на створення здорової соціально-психологічної атмосфери у місті, виведення промислових підприємств з глибокої кризи, відновлення зруйнованого громадського електротранспорту, боротьбу зі злочинністю тощо. У цій справі він домогся чималих успіхів. Але опозиція на чолі з колишнім міським головою Едуардом Гурвіцем всі чотири роки готувалась до реваншу, спроба якого відбулася на виборах 31 березня 2002 року.

Вивчення завершального етапу одеського протистояння має як наукове, так і практичне значення. По-перше, воно, маючи всеукраїнський резонанс, не отримало всебічного вивчення істориками, а, точніше — взагалі не вивчалось. По-друге, узагальнення досвіду безкровного завершення в цілому омитою кров’ю протистояння — то є складова науки і мистецтва: як цивілізовано провести вибори без зайвої соціальної напруги в одному з українських мегаполісів — Одесі.

Завдання, яке ставить перед собою автор, полягає в тому, щоб спробувати показати найхарактерніше для виборів одеського міського голови 2002 року, що суттєво вплинуло на результати всієї виборчої кампанії і склало своєрідний політичний паспорт переможця. Фактори перемоги одного з претендентів і причини поразки його найголовнішого опонента стали підставою для появи даної статті.

Серед низки обставин, що формували характер виборчих перетворень у січні-березні 2002 року в Одесі, передусім мусимо назвати створення впродовж наступних чотирьох років здорової соціально-політичної і психологічної атмосфери у нашому місті. Зусиллями мерії, і в першу чергу її лідера Руслана Боделана, на зміну політичному протистоянню, громадському психозу, соціальним антагонізмам прийшов спокій і суспільна злагода. Все це стало головною умовою ділового проведення виборів, участі одеситів у принциповому обговоренні кандидатур на посаду мера і прийнятті необхідних рішень під час голосування. Комплекс заходів щодо стабілізації, оздоровлення соціально-політичної атмосфери у місті розглянути автором цих рядків у монографії “Одеська стратегія.”

Цікаву інтригу в організацію виборчої кампанії 2002 на самому її початку вніс діючий мер. Складалося враження, що він своєчасно не впорався зі створенням міської виборчої комісії. Двоє народних депутатів України звинуватили його в порушенні конституційних прав громадян. Опозиційні газети представили цю ситуацію як нечуваний скандал, мовляв, Руслан Боделан скоротив термін прийому пропозицій від партій стосовно складу виборчої комісії з 10 до 3 днів. Обласні організації партій “Реформи і порядок”, НРУ, КУН, УРП і низка громадських організацій звернулись до суду з позовом до міського голови з приводу недотримання термінів офіційного оприлюднення процедури прийому пропозицій від партій, організацій і зборів громадян до списку кандидатур щодо складу міськвирборчкому [4].

Та незабаром опозиція була посоромлена наступними діями міського голови. Він вирішив використати статтю 14 Закону України “Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” не тільки до її третьої частини, як це зробила опозиція, а також включно з четвертою і п’ятою частинами, щоб правильно виконати всі десять частин статті. Справа у тому, що у п’ятій частині говориться: ”У разі, коли у визначний цим Законом строк не утворюють територіальну виборчу комісію, комісія у п’ятиденний термін утворюється... міською... обласною радою.”

Для Руслана Боделана доцільно було використати цю частину статті з низки міркувань. По-перше, це дозволяло уникнути різного роду інсинуацій з боку галасливої, провокуючої опозиції з приводу

затвердження комісії міською радою, яку Р. Б. Боделан очолює. Бо, якби він не враховував пропозиції опозиції, всерівно знайшлися б незадоволені, чим негайно скористалася антибоделанівська преса. По-друге, то був шанс уникнути зайвих дискусій на сесії міськради, що неминуче виникли б з огляду на те, що обрана під попереднього мера міська рада могла б спробувати значно вплинути на позицію міського голови стосовно запропонованого ним списку кандидатур до складу територіальної міської виборчої комісії. По-третє, обласна рада, що переймалася переважно проблемами області, менш прискіпливо, ніж міська ставилася б до запропонованого міським головою списку кандидатур до складу згаданої виборчої комісії.

Для здійснення такого варіанту формування міськвиборчкому були солідні аргументи: “Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” надійшов до міськвиконкому із запізненням. Об’єктивно газета “Одесский вестник” не спромоглася опублікувати повідомлення про початок прийому пропозицій щодо кандидатур до складу міськвиборчкому раніше 5 січня 2002 року.

Відмовившись 14 січня 2002 року на сесії міськради вносити свої пропозиції стосовно складу міськвиборчкому, Руслан Боделан цим самим використав своє право передати повноваження обласній раді створити Одеську міську територіальну комісію. Це було зроблено вперше в виборчій практиці і на законній підставі. Цього разу ЗМІ вже накинулись з критикою на рішення облради [5].

Своїми діями міський голова, безумовно, збільшив число своїх симпатиків. Його блискучу тактику уникнення зайвих сутичок з опонентами змушена була визнати й опозиційна преса [5]. Забігаючи дещо наперед, зазначимо: маючи максимальну кількість прибічників на старті виборчих змагань, Руслан Боделан зберіг результативний темп впливу на електорат до кінця виборчої кампанії. Зупинимося в межах статті на деяких його особистих кроках, заходах, що характеризують стиль ведення політичних перегонів діючого мера.

Як свідчать численні джерела (газети, матеріали територіальної міської виборчої комісії, центру громадських зв’язків міськвиконкому з політичними та громадськими організаціями, різні соціологічні дослідження, в яких так чи інакше йдеться про виборчу

кампанію одеського міського голови), з 13 зареєстрованих претендентів на цю посаду 12 провели її за відпрацьованими схемами, так би мовити, буденно і переважно традиційно. І тільки участь Руслана Боделана у виборчих змаганнях виявилась неочікуваною, оригінальною. Її несхожість з іншими у тому, що він відмовився особисто від суто агітаційної діяльності, право на яку надавалось законом. Руслан Боделан заявив, що не буде вести відкритої передвиборчої кампанії, одесити у місті не побачуть його щитів-плакатів, так званих біг-бордів, на екранах телебачення він буде з'являтися виключно як людина, що виконує свою повсякденну роботу.

Деякі прихильники мера не зрозуміли ефективності його неординарного кроку і радили йому використати належним чином можливість спілкування з одеситами у виборчих цілях [6]. Та харизма власної агітаційної кампанії була саме в тому, щоб не утонути, не загубитися серед “словоблуддя” конкурентів, не опуститися до дискусії з демагогами, зберегти захисну дистанцію полеміки, звернути на себе увагу тим, чого не можуть зробити інші, найефективніше використати потенціал політичного впливу. Вибір випав на найрезультативніший метод — агітацію ділом. Саме конкретні справи на користь міста як фактор достоїнства претендента був своєрідним привілеєм Руслана Боделана, і він скористався ним повною мірою.

Задалегідь, ще до початку агітаційного періоду, точніше, 29 грудня 2001 року Руслан Боделан не як претендент на новий термін, а як міський голова опублікував змістовну статтю під назвою “Время собирать камни”. У ній підсумовувалося зроблене міською владою у завершальному році. Стиль статті спокійний, розсудливий. Це була своєрідна друкована форма звіту мера перед земляками. Там, зокрема, йшлося про те, що обсяги економічного зростання досягли 60 відсотків. Це був найвищий показник в Україні. Про допомогу фірмовій торгівлі; про те, що за рік збудовано 196 тисяч квадратних метрів житла, 48 тисяч з них — на замовлення управління капітального будівництва міськвиконкому; про відродження і розвиток міського транспорту; про вирішення низки гострих проблем в сфері охорони здоров'я, побуту тощо [7].

Така аргументована, виважена, з глибоким висвітленням процесів, що відбуваються у міському господарстві, стаття могла наро-

дитися у автора, який брав безпосередню участь у всіх господарських подіях, до того ж не як пересічний учасник, а як людина, що вміє відповідати за прийняття рішень і хід їх реалізації, яка не тільки розумом, але і серцем сприймає негаразди земляків, вдень і вночі працює над поліпшенням їхнього життя.

Названа стаття — красномовний жест діючого мера, який засвідчив його спроможність, мистецтво робити головне у виборчих перегонах, не порушуючи законодавство.

Не менш вдало склалася процедура висування кандидатури Р. Б. Боделана на посаду одеського міського голови. Про свої наміри балотуватися на цей пост він оголосив за рік до виборів. Це сталося під час його звіту перед виборцями 24 лютого 2001 року. Опозиційні ЗМІ схидствували, мовляв: чи не зарано, Руслане Борисовичу? На думку автора цих рядків — своєчасно. З низки причин. По-перше, статус зібрання виборців і мета доповіді-звіту між рядків ставили питання: хто буде виконувати розпочаті мером справи? По-друге, оприлюдненням наміру він заспокоїв своїх соратників, що пов'язували власну долю з його посадою, та численних прихильників, які адаптували свою діяльність до соціального спокою, який забезпечив Одесі саме Руслан Боделан. По-третє, чимала кількість одеситів боялася повернення до керівництва містом колишнього мера, з яким пов'язані не тільки розправи з неугодними, але і низка провокувань громадського психозу серед одеситів, що для нормальних людей є протиприродним. Останнє, насамперед, торкається людей похилого віку. Для названих категорій громадян заява Руслана Боделана про наміри балотуватися на майбутніх виборах на посаду міського голови стала якимось заспокійливим напоєм, політичною мікстурою, оптимістичним закликком до впевненості у завтрашньому дні.

Висування кандидатури Р. Б. Боделана на посаду міського голови здійснювалося без галасу, зайвого шуму, а, можна сказати, інтелігентно, навіть в якійсь мірі красиво, естетично. Тут важливо зазначити: одним з положень ідеології його політики був лозунг “Моя партія — одесити”. Метод опертя на всіх патріотів міста, чесних громадян, а не абсолютизація підтримки якогось політичне угруповання, ефективно спрацював під час виборчих перегонів. Його прихильниками стали не стільки політичні партії, стільки незаполітизовані одесити, громадські організації.

На самому початку агітаційних змагань “Вечерня Одесса” опублікувала звернення 155 представників громадськості міста — академіків, докторів наук, лауреатів державних премій, народних артистів, керівників підприємств, навчальних закладів, видатних спортсменів, ветеранів війни і праці до міського голови із закликом висунути свою кандидатуру на посаду міського голови. “Обращаясь к Вам от имени “партии одесситов”, мы призываем Вас выдвинуть свою кандидатуру на должность городского головы. А мы Вас дружно поддержим на выборах и после них во всех ваших начинаниях”[8].

Серед опублікованих кандидатур на посаду мера [9] найбільший інтерес викликали Р. Б. Боделан, Е. Й. Гурвіц, О. О. Козаченко. Руслана Борисовича, зокрема, підтримали члени президії Одеської обласної, Одеської міської рад ветеранів, Одеської міської секції ветеранів війни — однополчан, керівники національно-культурних товариств [10]. “Вечерня Одесса ” і газета “Ветеран” опублікували “Звернення спільного засідання Рад Одеського обласного та міського відділень української інтелігенції до громадян Одеси”, в якому, зокрема, говорилось: “Тому відверто заявляємо, що на сьогодні нині діючому міському голові Руслану Борисовичу Боделану немає альтернативи...” [10].

Серед тих, хто підтримав кандидатуру Руслана Боделана в пресі, — президія Федерації профспілок Одеської області, міський комітет молодіжних організацій та інші.

У одній статті немає можливості проаналізувати напрямки, методи, заходи і засоби ведення передвиборчої агітації найсолідніших претендентів на посаду одеського мера. Назвемо деякі з тих, що їх практикував Руслан Боделан. Його програма мала назву “Злагода — справедливість — творення”. Вона відповідала не тільки ідеології його політики, але і в значній мірі його менталітету. Тільки при узгоджених діях основних верств одеситів може бути досягнуто зростання виробництва промислової продукції і поліпшення добробуту громадян, благоустрою в місті.

Суттєвою особливістю агітаційних перегонів Руслана Боделана у виборчій кампанії на пост одеського міського голови було застосування нової, власне його, методології впливу на електорат. Нею, передусім, передбачалось формування у одеситів відповідальності за долю свого міста, вирішення проблем зростання економіки, змен-

шення безробіття, поліпшення стану екології, роботи транспорту, водопостачання, енергозабезпечення, добробуту людей, розвитку культури тощо. Це завдання тривале, період його реалізації — майже вся дистанція діяльності мера на чотири роки. Вирішувалась вона низкою методів: численні звернення міського голови за порадою до одеситів із різних господарських питань, систематичні зустрічі з земляками з метою залучити їх до процесу покращення життя у місті, відповіді на запитання як в усній формі, так і через ЗМІ, діалоги, в тому числі в газеті “Ветеран”, звіти перед виборцями з питань виконання передвиборчих програм, публікації, в яких викладалися підходи мерії і міського голови особисто до ліквідації гострих негараздів сьогодення.

Прикладом виховання у одеситів патріотизму, почуття відповідальності за долю міста може бути презентація “Концепції Програми економічного розвитку Одеси до 2012 року”. Вона була надрукована в газеті “Ветеран” під заголовком “Ідея Руслана Боделана превратить Одессу в развитый европейский город, а одесситы реализуют ее вместе с городской властью”. При підготовці цього документа збирались пропозиції від районів, підприємств і керівників різних рівнів, він обговорювався в пресі.

По мірі залучення громадян до обговорення довготривалих господарських проектів вони, одесити, свідомо ставали співучасниками розбудови майбутнього міста-героя, формували свій громадянський обов’язок діяти на благо своїх дітей й онуків.

Як уже говорилося, оригінальним, сильним і сформованим положенням неписаної виборчої методології Р. Б. Боделана було рішення не проводити традиційної агітаційної кампанії, не використовувати ЗМІ і відкритої агітації на свою користь. Більше того, в одному з інтерв’ю він з гумором сказав, що віддає свій час на телебаченні своїм опонентам. Цей крок привів до розгубленості опонентів та інших претендентів на посаду міського голови. Антибоделанівські заготовки чорного піару його недругів залишились без застосування. Розраховані на реалізацію при зустрічі з Русланом Боделаном піаровські “штучки” та можливі провокації залишились мертвим вантажем у теках виборчих сценаріїв суперників.

До нового у передвиборчих технологіях діючого мера слід віднести рішення мера звітувати про виконання роботи за рік не зага-

лом перед представниками від громадян міста, а перед електоратом, жителями усіх восьми районів окремо. Такий диференційований підхід забезпечив принаймні два здобутки: 1) приблизно у вісім разів збільшив аудиторію спілкування; 2) дозволив доповідачеві “заземлити” свій звіт на показниках покращення життя конкретного району і перспективах вирішення його нагальних проблем. Ці заходи не могли не підвищити ефективність агітаційно-пропагандистської роботи в цілому. Показово і те, що свої звіти, передбачені Законом України “Про самоврядування”, мер здійснив до початку агітаційної кампанії.

Важливим, чи ненайефективнішим положенням його політичної методології і агітаційної стратегії було рішення під час виборчої кампанії не тільки не знижувати інтенсивності власної господарської активності, а навіть посилили її. Вся його повсякденна робота красномовно свідчила: мер дбає про нові здобутки міста, він чимало досяг, але прагне зробити ще більше. Всі 60 днів агітаційної кампанії одесити бачили Р.Б. Боделана не на трибуні, не перед мікрофоном, а на будівництві житлових будинків, бюветів питної води, реконструкції доріг тощо. Агітація ділом, справою — найдоступніша, найзрозуміліша людям. Поведінка Руслана Боделана не наче закликала одеситів: роби як я, тоді Одеса буде краще жити.

І земляки зрозуміли Руслана Боделана. Він переконливо переміг у боротьбі за посаду одеського міського голови.

Наведені факти, приклади дають підстави для наступних висновків.

По-перше, політичні перегони під час виборів одеського міського голови 31 березня 2002 року на відміну від попередніх виборів відбулися у спокійній громадській атмосфері, без вбивств на замовлення, без провокацій, без зайвої соціальної напруги, нагнітання психозу і пристрастей.

По-друге, ця виборча кампанія принесла новизну агітаційної технології, що дало неабиякий кінцевий результат — перемогу на виборах її автору.

По-третє, феномен виборчих змагань склали їх нетрадиційне проведення, відмова від участі в агітаційній кампанії у засобах масової інформації, зосередження зусиль на інтенсифікації буденної роботи мера з вирішення нагальних господарських проблем і роз-

робки перспективних проектів розвитку міста на дальшу перспективу.

По-четверте, нетрадиційність виборчої технології діючого мера фактично обеззброїла опонентів, бо залишила незадіяними, без застосування їх піарівські сценарії, розраховані на нейтралізацію агітаційної роботи мера. Опозиція розгубилась — міський голова ухилився від дискусій, від прямолінійних політичних змагань.

По-п'яте, одеський досвід зайвий раз довів: найрезультативніша агітація — агітація справою. Громадяни за останні виборчі кампанії навчилися відрізняти демагогію від конкретних справ, надаючи перевагу останнім.

Вивчення досвіду виборів одеського міського голови у зазначений час, без сумніву, сприятиме покращенню політичних змагань в майбутньому не тільки в Одесі. Напрацьовані політичні здобутки у місті-герої сприятимуть більш цивілізованому і ефективному здійсненню виборів у інших регіонах України.

Література:

1. *Бойко О. Д.* Історія України. Посібник. — 2-е видання, доповнене. — Київ: Видавничий центр “Академія”, 2001. — 656 с.; *Литвин В. М., Мордвінцев В. М., Слюсаренко А. Г.* Історія України. Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2002. — 769 с.; *Остафійчук В. Ф.* Історія України. Сучасне бачення: Навчальний посібник. — К.: Знання-Прес, 2002. — 348 с.; *Світлична В. В.* Історія України: Навчальний посібник. — 2-е видання, виправлене і доповнене. — К.: Каравела, Львів: *Новий Світ-2000*, Магнолія плюс, 2003. — 308 с.
2. *Василець Віктор.* Жизнь и смерть Бориса Деревянко. Повесть-быль. — Одесса, 2001. — 193 с.; *Гончарук Г. І.* Одеське протистояння. — Одеса: Астропринт, 1999. — 270 с.; *Гончарук Г. І.* Президент і Одеса. — Одеса: Астропринт, 2001. — 233 с.; *Капелюшний Л. В.* Високосное Время. — К., 2001. — 365 с.; *Костусев А.* Однажды в Одессе. — К.: Мистецтво, 2002. — 314 с.
3. *Гончарук Г. І.* Президент і Одеса (1994–2001). — С. 68-80.
4. *Слово.* — 2002. — 18 января.
5. *Юг.* — 2002. — 19 января.
6. *Ветеран.* — 2002. — 15 марта.
7. *Одесский вестник.* — 2001. — 29 декабря.
8. *Вечерняя Одесса.* — 2002. — 31 января.
9. *Одесский вестник.* — 2002. — 19, 20, 21, 23 февраля.
10. *Ветеран.* — 2002. — 15 февраля; 15 марта.